

2 Koningen 5:1-19

Rudy Van Moere

Inleiding

Het verhaal over de Syriër Naäman is opmerkelijk en dat is in meerdere opzichten terecht. Deze opperbevelhebber van de Syrische strijdkrachten was een succesvol militair – een moedig man (gĭbbōr chajĭl) – die door toedoen van de Israëlitische profeet Elisa wordt genezen. Dit is heel verrassend omdat de relatie tussen Israël en de buurvolken meestal niet over rozen ging en tussen Israël en Aram of Syrië al helemaal niet. Perioden van vrede tussen beide naties bestonden er nauwelijks.

Naäman en Elisa fungeren in dit verhaal als de uitgesproken hoofdspelers waarbij de koning van Syrië en diens collega in Israël, een Israëlitisch meisje, de dienaren van de generaal een bijrol vervullen. Desondanks oefenen zij een belangrijke invloed uit op het verloop van de gebeurtenissen: het empathische Israëlitische jonge meisje (na^ˆarā q^ethannā d.i. volgens Rashi er een onder de twaalf jaar) vertelt over de profeet die kan genezen (3); de Syrische koning geeft zijn generaal toestemming om naar Israël te reizen met een brief voor Israëls koning (5); deze is zó van de kaart dat de profeet Elisa ervan hoort en hem sommeert de generaal naar hem toe te sturen (8) en dan zijn er de dienaren die de generaal overhalen om de instructies van de profeet toch maar op te volgen (13). En uiteraard is er sprake van JHWH die echter nergens expliciet in het verhaal handelt of spreekt. Alleen de meesteres die haar haar man (hoogstwaarschijnlijk) inlicht, het gevolg van Naäman en Elisa's boodschapper fungeren in een louter figurantenrol.

De tekst in de NBG-vertaling

Het verhaalverloop staat hieronder in enkelvoudige zinnen conform de accentuering in de Masoretische Tekst van de Biblia Hebraica (zie *Appendix*). Enkele aanpassingen conform de Hebreeuwse tekst staan cursief en de HERE is vervangen door JHWH. Waar de verteller het woord geeft aan de spelers wordt de tekst getabuleerd en de scènes zijn met een witregel van elkaar gescheiden. Het is erg opvallend dat een serie naamwoorden (melaatsheid, lichaam, tempel, dienaar, profeet, man Gods, God), werkwoorden (baden, rein zijn, [weer] gezond worden of terugkeren), eigennamen (Naäman, Elisa, Rimmon, JHWH) en plaatsnamen (Aram, Israël) drie keer of in een veelvoud van drie voorkomen. Daarom staan zij in de tekst gekleurd, onderstreept of omkaderd. Mogelijk wendt de verteller deze aan als sleutelbegrippen (Leitwörter, key-words, mots-guides) fungeren om de lezer bij het duiden van het verhaal te coachen. Verder spelen er tal van binaire

tegenstellingen (Aram-Israël [en hun beider koningen]; Samaria-Damascus; Rimmon-JHWH, krijgsheld-profeet, Abana & Parpar rivieren- Israëls wateren, andere goden-God; huidvraat-lichaam van een kleine jongen; overwinning-vrede. Het tweede lid van elk paar blijkt telkens de overhand te hebben of te krijgen. Ook de verhaalstructuur (zie: einde van deze bijdrage) helpt de lezer(es) bij het duiden en het opmerken van de diverse parallellen en omkeringen.

- 1a **Naäman**, de legeroverste van de koning van Aram, was een groot man bij zijn heer en stond in hoge gunst,
 b want door hem had JHWH een overwinning aan Aram geschonken.
 c Maar deze man, een krijgsheld, was melaats.
- 2a De Arameeërs nu waren eens in benden uitgetrokken
 b en hadden een jong meisje uit het land van Israël gevangen meegevoerd;
 c zij was in dienst van **Naämans** vrouw.
- 3a En zij zei tot haar meesteres:
 b Och, was mijn heer maar bij de profeet in Samaria,
 c dan zou deze hem wel van **zijn melaatsheid** verlossen.
- 4a Toen kwam hij en deelde het aan zijn heer mee:
 b Zo en zo heeft het meisje uit het land van Israël gesproken.
- 5a De koning van Aram zei:
 b Welaan, ga heen,
 c ik wil een brief aan de koning van Israël zenden.
- d Zo ging hij heen
 e en nam met zich mee tien talenten zilver, zesduizend sikkels goud en tien bovenklederen.
- 6a Hij bracht aan de koning van Israël de brief, waarin geschreven stond:
 b Nu dan, zodra deze brief u bereikt,
 c zie, ik zend **mijn dienaar Naäman** tot u,
 d opdat gij hem verlost van **zijn melaatsheid**.
- 7a Zodra de koning van Israël de brief gelezen had, scheurde hij zijn klederen
 b en zei:
 c Ben ik God, om te kunnen doden en levend maken,
 d dat deze man een boodschap tot mij zendt om een man van **zijn melaatsheid** te verlossen?
 e **Weet toch en ziet:**
 f hij zoekt een voorwendsel tegen mij.
- 8a Zodra **Elisa**, de man Gods, gehoord had,
 b dat de koning van Israël zijn klederen gescheurd had,
 c zond hij tot de koning de boodschap:
 d Waarom hebt gij uw klederen gescheurd?
 e Laat hij toch tot mij komen,
 f opdat **hij weet**, dat er een profeet in Israël is.
- 9a En **Naäman** kwam met zijn paarden en met zijn wagens
 b en hield stil bij de ingang van het huis van **Elisa**.
- 10a **Elisa** zond een bode tot *hem te zeggen*:
 b Ga heen en baad u zevenmaal in de Jordaan,
 c dan zal **uw lichaam** weer gezond worden en gij zult **rein zijn**.

- 11a Toen werd **Naäman** toornig en ging heen,
 b terwijl hij zei:
 c Zie, ik dacht bij mijzelf: hij zal zeker naar buiten komen
 d en daar gaan staan en de naam van **JHWH**, **zijn God**, aanroepen
 e en zijn hand over de plek heen en weer bewegen en zo de **melaatsheid** wegnemen.
- 12a Zijn de Abana en de Parpar, de rivieren van Damascus,
 b niet beter dan alle wateren van Israël?
 c Zou ik mij daarin niet kunnen **baden** en **rein worden**?
 d Daarop wendde hij zich om en ging heen in grimmigheid.
- 13a Toen traden echter **zijn dienaren** nader, spraken hem aan en zeiden:
 b Mijn vader, had **de profeet** u iets moeilijks opgedragen, zoudt gij dat dan niet doen?
 c Hoeveel te meer, nu hij tot u gezegd heeft:
 d **Baad** u en gij zult **rein worden**?
- 14a Dus daalde hij af en dompelde zich zevenmaal onder in de Jordaan,
 b naar het woord van **de man Gods**;
 c en **zijn lichaam** **werd weer gezond** als **het lichaam** van een kleine jongen, en hij was rein.
- 15a Daarop **keerde hij terug** tot **de man Gods**, hijzelf met zijn gehele gevolg;
 b en, bij hem gekomen, ging hij voor hem staan
 c en zei:
 d Zie, nu **weet ik**, dat er op de gehele aarde geen God is
 e behalve in Israël.
 f Neem dan een geschenk aan van **uw dienaar**.
- 16a Maar hij zei:
 b Zo waar **JHWH** leeft, in wiens dienst ik sta, ik neem niets aan.
 c En, hoewel hij bij hem aandrong, dat hij iets zou aannemen, bleef hij weigeren.
- 17a Toen zei **Naäman**:
 b Indien dan niet,
 c laat aan **uw dienaar** een last aarde geven zoveel als een span muilieren kan dragen.
 d Want **uw dienaar** zal geen brandoffer of slachtoffer meer brengen aan andere goden
 e behalve dan aan JHWH.
- 18a Maar moge **JHWH** dit aan **uw dienaar vergeven**:
 b wanneer mijn heer **in de tempel van Rimmon** komt om zich aldaar **neer te buigen**,
 terwijl hij op mijn arm leunt,
 c zodat ik mij in **de tempel van Rimmon** moet **neerbuigen**
 d - als ik mij dan **neerbuig in de tempel van Rimmon**,
 e moge **JHWH** deze zaak aan **uw dienaar vergeven**.
- 19a En hij zei tot hem:
 b Ga in vrede.
 e Toen ging hij een eind weg van hem.

De grote oorlogsheld Naäman heeft huidvraat

Naäman blijkt aan tsāra`at (nom. fem. sg. - 3,6,7) te lijden en is hij dus een m^etsōrā` (pual.pt.m.sg. abs. - 1,11). De LXX vertaalt deze termen respectievelijk met *melaatsheid* (λελεπρωμένος) en *melaats* (λέπρας) en daarin gevolgd door de NBG-vertaling en heel wat andere vertalingen. De NBV houdt het op *huidvraat*. De Hebreeuwse termen hebben betrekking op een huidandoening waarvan men er in

die tijd verschillende vormen van kende. Elke soort uitslag viel onder die noemer. In ieder geval gaat het hier niet om het zeer besmettelijke lepra daar Naäman zich vrij in de samenleving beweegt. Mogelijk betreft het een zichtbare ziekte (zie helwitte kleur in 5:27) waarover hij zich zodanig ongerust maakt dat hij er een reis naar en in een vijandelijk land voor over heeft. Zijn ziekte speelt in het verhaal dus een prominente rol.

De Syrische koning blijkt een bijzondere genegenheid voor zijn succesvolle generaal Naäman te hebben. Dit wordt sterk in de verf gezet bij de opening van het verhaal (1). Het is niet duidelijk over welke oorlogsoverwinning Naäman tegen Israël behaalt maar de verteller wijst er wel op dat dit kon dankzij Israëls JHWH (en dus niet dankzij zijn Aramese god). Gaat het om de laatst gehouden veldslag in Ramot in Gilead in 1 Koningen 22:26-39 (Provan 191) waarbij Israëls koning Achab het leven erbij inschiet (Dawes 132)? Bovendien geeft zijn koning Naäman niet alleen de toestemming om die profeet op te zoeken maar ook een brief mee voor zijn vijand, de koning van Israël.

De generaal legt er een afstand van om en bij de 170 km voor af waarvan een deel op vijandelijk gebied tot in Israëls hoofdstad Samaria. Bovendien neemt hij een fortuin mee van niet minder dan 10 talenten zilver (ong. 490 kg!), zesduizend sjekels goud (ong. 48 kg!) en 10 paar kostbare kleren of eregewaden (5). Is het bestemd als vergoeding voor de behandeling van zijn ziekte of – mede namens zijn eigen koning – om Israëls koning gunstig te stemmen en hem een vrijgeleide tot bij de profeet te verlenen?

Naäman heeft er hoe dan ook heel veel voor over om te genezen. De NBG-tekst gebruikt hier 3x de term *verlossen* (3,7,7) en de Leidse vertaling *afhelpen* terwijl het aangewende verbum 'āsaf letterlijk *wegdoen* of *verwijderen* betekent. De huidvraat moet verdwijnen (NBV) en dat komt dus neer op *genezen*. Na het lezen van de 3x in het verhaal vermelde brief van zijn Syrische collega ziet de koning van Israël het echt niet zitten! Er staat in dat hij zijn dienaar naar hem toestuurt: 'opdat *gij* hem verlost van zijn melaatsheid'. Wat denkt Arams koning wel dat hij God is en dat hij dat zou kunnen? Dit klinkt te belachelijk voor woorden en daarom denkt hij aan een valstrik in het kader van de onderlinge politieke gespannen verhoudingen. Niet alleen had Naäman voor Aram een overwinning behaald maar Aramese benden zorgden soms voor onrust in het noorden van zijn land (2). De koning in Samaria scheurt zijn kleren (7). Uit hij hiermee zijn volledig ongeloof in de profeet (Abarnel) of is het een teken van wanhoop (Brongers 53; Van den Born 146)?

De aankomst van de buitenlandse generaal en de reactie van de koning blijken als een lopend vuurtje de ronde te doen. Meteen verhaalt de verteller dat Elisa zelf – hier voor het eerst als 'man Gods' ('īsj

– hā^ēlōhīm) aangeduid – de koning een oplossing aanbiedt. Zijn vraag waarom de koning zijn kleren heeft gescheurd lijkt een verontwaardigende ondertoon te hebben (8). Zou zijn heer de koning niet beter moeten weten met hem als Godsman binnen bereik? Betekent zijn naam Elisa (ē^lisjā) immers niet ‘God redt’? Als men ervan uitgaat (zoals Dawes 133) dat het om koning Joram gaat dan speelt mogelijk de spanning tussen hem en Elisa een rol. In tegenstelling tot zijn Judese collega Josafat wilde Joram geen beroep doen op de profeet Elisa om JHWH te raadplegen (2 Koningen 3:1-14). Abarnel is zelfs van mening dat Joram niet in de kundigheid van de profeet geloofde

Als Naāman komt, zal hij weten dat er een profeet in Israël is

Israëls koning mag die Naāman best naar hem toe sturen hoewel volgens Malbim Elisa hem toch ook van op een afstand had kunnen genezen. De profeet geeft er een specifieke reden voor op: ‘opdat hij *wete* (NBG), *gewaardworde* (LEI) of *zal merken* (NBV) dat er een profeet in Israël is’ (8). Met dit laatste betoogt hij dat God met Israël is (Malbim). Elisa ziet zichzelf dus als een profeet, zoals trouwens dat jonge meisje (3) en (wat later) Naāmans dienaren hem als zodanig kwalificeren (13). Elisa wordt niet minder dan 3x *profeet* (2,8,13) genoemd en 3x *man Gods* (8,14,15). Wil de verteller aan de lezer kwijt dat uit zijn profeet-zijn blijkt dat hij een man van God is of ... omgekeerd?

Naāman reist met zijn paarden en wagens verder naar Elisa’s huis in Samaria (Brongers 51; 6:24-32). Zijn aankomst beeldt zijn macht uit (Sweeney 299). Wil hij indruk maken op de profeet en hem daarmee te beïnvloeden zodat hij meer geneigd zal zijn om hem te genezen (Sherman 268)? Daar voor het huis wacht deze in de ogen van zijn eigen koning grote man (1) echter een koude douche. De profeet ontvangt hem immers niet en komt zelfs niet naar buiten om hem met alle honneurs te begroeten! Deze belangrijke militair krijgt koudweg van een niet bij naam genoemde boodschapper heel kort rechttoe rechtaan instructies. Zij worden ingeleid met ‘gá!’ (hālōkh) – een infinitivus absolutus die als een nadrukkelijke imperativus fungeert – gevolgd door ‘je moet je 7x in de Jordaan baden’ met het vooruitzicht op genezing.

Hij moet wel heel wat incasseren en daardoor krijgt zijn ego een flinke deuk! De zeer hoog aangeschreven generaal met al zijn macht, eer en roem moet afreizen naar het kleinere Israël, afdalen naar de kleinere Jordaan, zich uitkleden (in het bijzijn van zijn dienaren) en er zich onderdompelen in opdracht van een voor hem onbekende Israëliet. Wat een affront voor een man van zijn allooi! Zijn emotionele reacties van boosheid (qātsar: hij werd toornig) en grimmigheid (chēmāh) zijn dan ook best te begrijpen (11-12). En toch doet hij het omdat ... hij de wanhoop nabij is? Hij al alles heeft geprobeerd om te genezen? Hij toch al zover is gereisd? Naāman kan er echt niet bij dat de profeet zijn God JHWH niet bij zijn naam aanroept noch zijn genezende hand over de zieke

plek beweegt. Volgens Malbim moet hij eruit leren dat hij de instructies van de profeet moet opvolgen zonder enig fysisch contact. Hij vat dit dan ook op als een verregaande vernedering – een gebrek aan respect voor zijn positie (Abarnel) – en bovendien moet hij nog eens zo'n 35 km reizen om zich in de (modderige) Jordaan te gaan baden. Naäman vraagt zich zelfs af waarom hij hem helemaal naar zijn huis in Samaria heeft laten komen (Malbim). Als Elisa hem dan toch vanop een afstand van zijn ziekte kan genezen dan had hij zich toch in de rivieren Abana of Parpar – die Damascus en zijn omgeving van leven voorzien (Sweeney 300) – kunnen onderdompelen. Bovendien wast hij zich toch dagelijks in die rivieren (Ralbag geciteerd door Redak). Dit emotionele reageren wordt opgevangen door zijn dienaren, die hem met veel eerbied met 'mijn vader' aanspreken en hem ervan overtuigen dat hij het gewoon kan proberen (13). Dat zij hun halsstarrige en arrogante meester durven tegen te spreken zou volgens Sherman te maken hebben met hun loyaliteit aan hem en dat zij hem wilden behoeden zijn eigen vijand te worden (269).

De vertelling heeft hier zijn climax bereikt en de lezer vraagt zich af of Naäman het nu gaat doen of niet? En met het afdalen in de rivier kantelt het verhaal. De lezer samen met de aanwezigen en Naäman zelf houden de adem in bij elke van de onderdompelingen totdat hij uiteindelijk na de 7de onderdompeling genezen uit het water omhoog komt! Weg boosheid en grimmigheid ...

In dit gedeelte van het verhaal volgen de verba *baden of wassen* (3x *rāchats* - 10,12,13), zich onderdompelen (1x *thāval* - 14) en schoon of rein zijn (4x *thāhār* - 10,12,13,14) en weer gezond zijn (2x *sjūv bāsjar* - 10,14) elkaar snel op. Deze erge ziekte blijkt dus grondig te moeten worden aangepakt en vereist van de Syriër een blind vertrouwen in het woord van de Godsmen! De 5x vermelde *huidvraat* moet 7x in het Jordaanwater worden ondergedompeld (10,14). Het getal 7 dient te worden opgevat als een uitdrukking van totaliteit en volkomenheid (Brongers 53), als een verwijzing naar het feit dat deze Syriër a.h.w. hoort bij Israëls zeven buurvolken (Deuteronomium 7:1) of als een hint van de profeet dat hij genezen zal als hij zich berouwt over zijn overtredingen van de 7 Noachidische geboden (Yalkut HaGershuni).

Naäman komt en weet nu dat er een God is Israël is

De generaal moet het hoe dan ook goed hebben begrepen, want hij vertrekt na zijn genezing niet naar huis in Syrië. Hij legt integendeel met heel zijn gevolg de 35 km opnieuw af om naar de Godsmen terug te gaan (15). Deze keer kan hij de man Gods wel *face to face* ontmoeten. Hij staat voor hem als een *dienaar* – een woord dat hij tegenover Elisa wel 5x in de mond neemt – voor zijn meester (Mezudath David) en hij zegt tegen hem: 'Zie (*hinnē*) – d.i. vanuit zijn eigen perspectief – nu weet ik (*jāda`ti*) dat er op de gehele aarde geen God is behalve dan in Israël' (15). Het is mooi dat hij

het in zijn belijdenis over God heeft en niet over de profeet (Frettheim 153). Hij rekende immers op de woorden en de handelingen van de profeet maar door Gods directe inbreng is het voor hem nu helder en verre van ambigu (Provan 193). De lezer dient zijn *weten* dus op te vatten als 'ik heb het aan den lijve ondervonden'. Hij kan zeggen dat hij dáár in de Jordaan de God van Israël werkelijk heeft ervaren. Dat dit geen loze woorden zijn blijkt enerzijds uit het aanbieden van een geschenk – want wie zou er niet dankbaar zijn om van zo'n verschrikkelijke ziekte verlost te zijn? – maar anderzijds ook uit de woorden die hij eraan toevoegt.

Na zijn intensieve existentiële ervaring in Israël's rivier anticipeert Naäman op zijn leven na zijn terugkeer in zijn thuisland. Hoe moet dat verder met hem nu hij die God heeft leren kennen? Hij wil in zijn eigen land Aram Israël's God JHWH op Israëlitische grond kunnen aanbidden en dáár aan hem offeren (17). Daarom verzoekt hij de Godsman om een hoeveelheid aarde mee te mogen meenemen. De minachting die had voor de kleine Jordaan heeft hij nu niet voor Israël's grond (Frettheim 153). Dit kadert met het gedachtengoed in het Oude Midden Oosten dat men een god niet kon aanbidden buiten het land waarin deze zich als god manifesteerde (Brongers 54; Van de Born 147). Hij wil die aarde niet meenemen zonder toestemming doen want dan zou het altaar dat hij erop wil bouwen door diefstal of oneerlijkheid worden besmet (Redak). Hij blijkt in Israël's geschiedenis 'de eerste van Israël's vijanden die de Eeuwige als de enige God erkent' (Tenachon 88).

Het verhaal laat aan de toenmalige lezer verstaan dat hij of zij er niet aan hoeft te twijfelen dat Israël een profeet heeft (8) en dat die Godsman zich ook niet laat betalen! Elisa maakt dat tegenover de Syriër kordaat en krachtig duidelijk: 'Zo waar JHWH leeft (chaj-jhwh) in wiens dienst ik sta ...' (16). Voor JHWH's weldaden hoeft niet te worden betaald! Rashi denkt dat de prijs voor de afgoden erbij was inbegrepen en dat de profeet het daarom afwijst. Bovendien had Elisa er zelf niets voor gedaan (Redak). Wat echter belangrijker is, is dat dit verhaal aangeeft dat God in die tijd in Israël werkzaam was. Daarom valt het theologische zwaartepunt van het verhaal terecht in de laatste scene (15-19). De God van Israël is niet zomaar een nationalistische maar een universele God. Ook niet-Israëlieten krijgen ermee te maken. De machteloosheid of het niet-bestaan van de andere goden wordt daarna ook hier indrukwekkend in de verf gezet!

Een nederige Naäman vraagt vergeving en krijgt vrede in retour

En Naäman kijkt nóg verder vooruit. Tegenover de Godsman spreekt hij de hoop uit dat JHWH hem zal willen vergeven wanneer hij zich met zijn koning naar de tempel van (de storm- en dondergod) *Rimmon* (of Hadad-Rimmon) moet begeven. Daarin dient hij zijn koning te ondersteunen en moet hij zich dus samen met hem neerbuigen voor hun nationale god (18). De generaal die de echte macht

achter de koning is (Sweeney 3 00) lijkt te beseffen dat JHWH de echte macht achter Elisa is. Ook blijkt hij zich te realiseren dat het niet consequent zou zijn om twee verschillende goden – die hij hier beide 3x bij hun naam noemt (Rimmon en JHWH) – te aanbidden. Of anders gezegd: neer te knielen voor een in zijn ogen niet meer bestaande god terwijl hij nu de enige werkelijke God kent. Naäman verdenken om van religieus van twee walletjes te willen eten is o.i. niet terecht..

De Godsman Elisa stelt zich bijzonder soepel op. Hij heeft begrip voor deze tot geloof in JHWH gekomen niet-Israëliet. Naämans intentie blijkt zuiver want hij vraagt dat (zijn nieuwe) God hem wil *vergeven* (*sälach*) – dat hij hier niet minder dan 3x in de mond neemt – voor iets waarvan hij weet dat het niet juist is. Mogelijk gaat hij er ook vanuit dat het in zijn land niet begrepen zal worden als hij zich opeens religieus heel anders gaat gedragen en een andere god zal aanbidden. Elisa verwacht echter niet van hem dat hij meteen een volwaardig Israëlitisch gelovige wordt en hij legt hem dus geen thorapraktijk op. Op diens 47 woorden tellende verzoek antwoordt hij slechts met: ‘Ga in shalom!’ (*lëg l’ësjälöm* 19). Een heel wat gemoedelijkere imperativus dan zijn eerdere GA! (*hālök*h - 10).

Elisa’s antwoord behelst een bijzonder diepzinnige uitspraak die op verschillende wijzen kan worden opgevat: (a) Verwijst hij naar de Syrische vijand die hij nu oproept om geen oorlog meer tegen Israël te voeren en dus ook geen gevangenen meer te maken (1-2)? (b) Suggereert hij dat Naäman zich geen zorgen meer hoeft te maken over zijn gezondheid omdat hij nu toch definitief genezen is (3)? (c) Of dat hij geen last van zijn geweten moet hebben omdat hij in zijn land met een neggod te maken zal blijven hebben terwijl hij voor de echte God heeft gekozen (15)? (d) Of nog, dat hij van zonde vrijgesproken is omdat hij het onder dwang moet doen (*Me`am Loez*) of als niet-Israëliet niet verplicht is om vanwege afgodendienst zijn leven op te geven (*Sanhedrin* 74b, 75a; *Rambam*)? (e) Of ... ontwijkt Elisa gewoonweg zijn vraag (*Werlitz* 220)?

Dus l’embarras du choix maar de onmiddellijke context lijkt te pleiten voor de voorlaatste insteek terwijl binnen het hele verhaal de eerste twee ook hun bestaansrecht hebben. Zou het te ver voeren om hier aan een welbevinden van de hele persoon te denken die op sociaal (a), lichamelijk (b) en gewetensniveau (c) wordt gerustgesteld? Dus ... een kwestie van een kwalitatieve shalom?

Is het nu zo dat het Jordaanwater Naäman van zijn huidaandoening geneest? Of heeft het te maken met de verandering van zijn ingesteldheid. Uit het Gechaziverhaal dat er op volgt (5:20-27) loopt Elisa’s dienaar die huidziekte juist op omdat hij door *hebzucht* is behept. In Naämans geval zou het dan gaan om zijn superioriteitsgevoel en dus van *eerzucht*. Dat hij – volgens Elisa’s woorden (10) die

de dienaren herhalen (13) en de melding van de verteller (14) – niet alleen gezond maar ook (ritueel) rein wordt betekent dat zijn ziekte niet louter lichamelijk was (Dawes 133).

Duiding van het verhaal

Hoe moet dit verhaal uiteindelijk worden opgevat? Als een wonderverhaal waarin een zieke door het concrete baden in de Jordaan wordt genezen? Als een vertelling waarbij de huidaandoening naar mensen verwijst wier relatie met de Eeuwige is aangetast en die daarom een verandering ondergaan in hun verschijning, aan hun kleren en aan hun huid. Hier gaat het dan om iemand die door arrogantie aangetast (1) en hoe hij daarvan genezen wordt na de ervaring van de ene vernedering na de andere. (Tenachon 87). Of draait het verhaal om ‘een straf omdat Naäman een jong meisje uit het land Israël had gevangen genomen (Tanhuma end of Tazria)? Of gaat het om een profetenverhaal dat het belang van Elisa’s dienstwerk onderstreept? Alhoewel zijn rol als genezer in het verhaal minimaal is (Cogan & Tadmor 66-67). Of als de zienswijze van de verteller die de lezer meteen vanaf het begin van JHWH’s soevereiniteit over de hele wereld wil overtuigen (Provan 191). Of als een verhaal over een vreemdeling die belijdt dat er maar één echte God bestaat? Dus een uitdrukking van een oud-israëlitisch universalisme (Cogan & Tadmor 67). Had Elisa’s meester Elia niet een vreemdelinge in Sarefat (Fenicië) geholpen (1 Koningen 17:7-24) en doet zijn leerling het hier met Naäman (Dawes 132). Bij beide profeten blijkt JHWH geen nationalistische maar een universalistische God te zijn. Naäman kan dus als een proseliet *avant-la-lettre* worden beschouwd zoals dat bij Ruth het geval is.

Ook hier weer heeft de lezer weer keus te over. Mogelijk kan het overzien van de opbouw van het hele verhaal een hulp betekenen. Dit genezingsverhaal vertoont immers een omgekeerd parallellisme of een concentrische opbouw. De parallelle paragrafen bespelen niet alleen dezelfde thema’s maar hebben ook opvallende lexicale overeenkomsten (zie hieronder).

A.	de grote oorlogsheld Naäman heeft huidvraat	1-3
B.	als dienaar van Arams koning neemt Naäman geschenken en een brief mee voor Israëls koning die niet kan genezen	4-7
C.	als Naäman <u>komt</u> zal weten dat er een profeet in Israël is	8-9
D.	boodschapper: <u>baad</u> je 7x en word gezond	10
X.	Naäman gekrenkt en verontwaardigd	11-12
D’	dienaren: <u>baad</u> je toch! Hij doet het 7x en wordt gezond	13-14
C’	Naäman <u>komt</u> en weet nu dat er een God is Israël is	15a-e
B’	als JHWH’s dienaar neemt Elisa geen geschenk aan van de genezen Naäman	15f-17
A’	als nederige dienaar Naäman vraagt vergeving en krijgt vrede	18-19

- A-A¹
 - het verhaal begint met Naäman als een superieure maar zieke krijgsheld (1-3)
 - het eindigt met hem als een nederige dienaar die op vergeving hoopt (18-19)

- B-B²
 - als dienaar van Arams koning neemt Naäman met diens goedkeuring een fortuin aan geschenken en een brief mee met hoop op genezing (4-7)
 - JHWH's dienaar Elisa weigert absoluut een geschenk van Naäman die zijn (impliciete) goedkeuring krijgt om van Israëls aarde mee naar zijn land te nemen (15f-17)

- C-C³
 - Elisa sommeert Israëls radeloze koning om Naäman naar hem te laten komen zodat deze te weten komt dat er een profeet in Israël. Hij komt met zijn paarden en wagens naar Elisa en staat voor zijn huis (8-9)
 - Naäman komt met zijn hele gevolg terug tot de man Gods en staat voor hem. Hij getuigt dat hij weet dat er in de wereld geen God is dan in Israël (15a-e)

- D-D⁴
 - via een boodschapper krijgt Naäman de opdracht zich 7x in de Jordaan te baden met het vooruitzicht op genezing (10)
 - via zijn dienaren wordt hij aangezet om zich 7x in de Jordaan te baden met genezing tot gevolg (13-14)

- X⁵
 - Naäman wordt woedend en gaat weg omdat (a) de manier van genezen niet is wat hij er zich van voorstelde (nl. aanroeping van JHWH en aanraking van de zieke plek) en (b) hij de rivieren in zijn land van een betere kwaliteit acht om er zich in te baden dan wat voor wateren in Israël dan ook (11-12)

Ter afsluiting

Er tekent zich in het ziekteverhaal van Naäman een betekenisvolle meervoudige omkering af: het zogenaamd belangrijke moet wijken voor het schijnbaar triviale. De macht van de krijgsman verdwijnt in het niet tegenover het dienstwerk van Israëls profeet. Niet Arams god Rimmon heeft het voor het zeggen maar Israëls JHWH als *the one and only!* En dankzij hem keert ziekte om in genezing en moet arrogantie plaatsmaken voor nederigheid. Hierbij lijkt het eerste paar (ziekte-genezing) te fungeren als een metafoor voor het tweede paar (arrogantie-nederigheid).

De verteller heeft met de uitwerking van zijn plot, de rol van de spelers, de aanwending van zijn woordenschat via herhalingen en tegenstellingen en de opbouw van zijn verhaal zijn punt volkomen duidelijk gemaakt. De lezer kan er nu mee aan de slag.

¹ A: overwinning – krijgsheld – JHWH – huidvraat – jong meisje in dienst (van Naämans vrouw – zijn heer – profeet in Samaria – verlossen // A': vrede – vergeven – uw dienaar (van Elisa) – mijn heer – Rimmon

² B: (mee)nemen – geschenken – mijn dienaar // B': geschenk – (aan)nemen – in dienst van JHWH

³ C: man Gods – komen – weten – profeet in Israël – komen – zijn paarden en wagens – staan voor Elisa('s huis) // C': man Gods – komen – zijn gehele gevolg – staat voor hem – weten – God in Israël – komen

⁴ D: Elisa (2x) – boodschapper – zegt – baden – 7x – in de Jordaan – lichaam – gezond worden – rein // D': profeet – man Gods – dienaren – zeggen – baden – rein worden – 7x – in de Jordaan – lichaam – gezond worden – rein

⁵ X.: toornig worden – ging heen – ging heen – in grimmigheid.

Nawoord

Het lijkt er bijzonder sterk op dat Naämans ziekteverhaal als brontekst heeft gediend voor de evangelienschrijver Marcus om het ziekteverhaal van de vrouw die aan bloedvloeïngen leed te vertellen (Marcus 5:25-34). Hij voert de lezer langs een analoog narratief traject van een ziekte naar genezing via bemiddeling: beide hoofdspelers zijn ernstig en ongeneeslijk ziek (en onrein) en via derden horen zij over het bestaan van iemand die hen zou kunnen genezen. Beiden verplaatsen zich naar diegene die dit kan waarmaken en zij maken zich een voorstelling van de wijze van genezing (fysische aanraking). Die verhoopde genezing vindt plaats en beiden beseffen wat er met hen instant is gebeurd waarop zij zich vernederen en hun beweegredenen vertellen. Tot slot horen zij beiden hun genezer tegen hen exact dezelfde woorden : ‘Ga in vrede!

Literatuur

- Brongers, H.A., *II Koningen*, Prediking van het Oude Testament, Nijkerk 1982
- Dawes, S.B., *1 & 2 Kings*, The People’s Bible Commentary, Oxford 2001
- Frettheim, T.E., *First and Second Kings*, Louisville 1999
- Provan, I.W., *1 and 2 Kings*, Peabody Ms. 1995
- Scherman, N., *The Prophets, Kings*, New York 2006
- Sweeney M.A., *I & II Kings*, Louisville / London 2007
- Van de Born, A., *Koningen*, De Boeken van het Oude Testament, Roermond 1958
- Werlitz, J., *Die Bücher der Könige*, Stuttgart 2002
- Withlau, E. (red.) e.a., *Tenachon, De Profeten 6, 2 Koningen*, Hilversum 1987 (87-88)

וְנַעֲמָן שַׂר־צָבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לְפָנָי אֲדֹנָיו וְנִשְׂא פָנָיִם	1a
כִּי־בֹו נִתְּנָה תְּשׁוּעָה לְאֲרָם	b
וְהָאִישׁ הָיָה גְבוּר חֵיל מְצָרַע:	c
וְאֲרָם יָצָאוּ גְדוּדִים	2a
וַיֵּשְׁבוּ מֵאֲרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קַטְנָה	b
וַתְּהִי לְפָנָי אִשְׁתִּי נַעֲמָן:	c
וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבֵרְתָּהּ	3a
אֲחֹלֵי אֲדֹנָי לְפָנָי הִנְבִּיא אֲשֶׁר בְּשִׁמְרוֹן	b
אִזּוּ יֵאָסֶף אִתּוֹ מְצָרַעְתּוֹ:	c
וַיָּבֵא וַיַּגֵּד לְאֲדֹנָיו לֵאמֹר	4a
כִּזְאֹת וְכִזְאֹת דְּבָרָה הִנְעַרְהָ	b
אֲשֶׁר מֵאֲרֶץ יִשְׂרָאֵל:	c
וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם	5a
לְךָ־בֵּא	b
וְאִשְׁלַחָה סֹפֵר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל	c
וַיִּלְךְ וַיִּקַּח בִּידָו עֵשֶׂר כִּכְרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֵשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים:	d
וַיָּבֵא הַסֹּפֵר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר	6a
וְעַתָּה כִּבּוֹא הַסֹּפֵר הַזֶּה אֵלַיךְ	b
הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלַיךְ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי	c
וְאִסְפֹתוֹ מְצָרַעְתּוֹ:	d
וַיְהִי כִקְרָא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֹּפֵר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו	7a
וַיֹּאמֶר	b
הָאֱלֹהִים אֲנִי לְהַמִּית וּלְהַחַיֹּת	c
כִּי־זֶה שָׁלַח אֵלַי לְאָסֶף אִישׁ מְצָרַעְתּוֹ	d
כִּי אֶךְ־דָּעוּנָא וּרְאוּ	e
כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי:	f
וַיְהִי כַשְׁמַע אֱלִישֶׁעַ אִישׁ־הָאֱלֹהִים	8a
כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו	b
וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר	c
לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ	d
יְבֹא־נָא אֵלַי	e
וַיֵּדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל:	f
וַיָּבֵא נַעֲמָן (בְּסוּסוֹ) [בְּסוּסִין] וּבִרְכֻבּוֹ	9a
וַיַּעֲמֵד פֶּתַח־הַבַּיִת לְאֱלִישֶׁעַ:	b
וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישֶׁעַ מִלֵּאךְ לֵאמֹר	10a
הַלֹּךְ וּרְחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן	b
וַיֵּשֶׁב בְּשָׂרְךָ לֶךְ וַטְהַר:	c

וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיִּלֶךְ	11a
וַיֹּאמֶר	b
הִנֵּה אֲמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יֵצֵא	c
וַעֲמִד וְקִרָא בְשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵי	d
וְהַנִּיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאֶסֶף הַמְּצָרָע:	e
הֲלֹא טוֹב (אֲבָנָה [אֲמָנָה] וּפְרַפְרֵי נְהָרוֹת דְּמֹשֶׁק	12a
מִכָּל מִיַּמֵּי יִשְׂרָאֵל	b
הֲלֹא־אֲרַחֵץ בָּהֶם וְטַהַרְתִּי	c
וַיִּפֹּן וַיִּלֶךְ בַּחֲמָה:	d
וַיִּגְשׁוּ עֲבָדָיו וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ	13a
אָבִי דָבַר גָּדוֹל הַנְּבִיא דָבַר אֵלֶיךָ הֲלֹא תַעֲשֶׂה	b
וְאָף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ	c
רַחֵם וְטַהַר:	d
וַיֵּרֶד וַיִּטְבֵּל בִּיַרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים	14a
כַּדְּבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים	b
וַיֹּשֶׁב בְּשָׂרוֹ כַּבֶּשֶׂר נָעַר קָטָן וַיִּטַּהַר:	c
וַיֹּשֶׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחְנֵהוּ	15a
וַיָּבֹא וַיַּעֲמִד לִפְנָיו	b
וַיֹּאמֶר	c
הַנְּהַנָּא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ	d
כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל	e
וַעֲתָה קַח־נָא בְּרָכָה מֵאֵת עַבְדְּךָ:	f
וַיֹּאמֶר	16a
חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עֲמַדְתִּי לִפְנָיו אִם־אֶקַּח	b
וַיִּפְצַר־בוֹ לְקַחַת וַיִּמָּאֵן:	c
וַיֹּאמֶר נַעֲמָן	17a
וְלֹא	b
יִתֵּן־נָא לְעַבְדְּךָ מִשָּׂא צִמְד־פְּרָדִים אֲדָמָה	c
כִּי לֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֲלָה וְזִבַח לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים	d
כִּי אִם־לַיהוָה:	e
לְדַבֵּר הִזָּה יִסְלַח אֲיָהוָה לְעַבְדְּךָ	18a
בְּבֹא אֲדָנִי בֵּית־רַמּוֹן לְהַשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעַן עַל־יָדָי	b
וְהַשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רַמּוֹן	c
בְּהַשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רַמּוֹן	d
יִסְלַח־(נָא) [קַק] אֲיָהוָה לְעַבְדְּךָ בְּדַבַּר הַזֶּה:	e
וַיֹּאמֶר לוֹ	19a
לֶךְ לְשָׁלוֹם	b
וַיִּלֶךְ מֵאֵתוֹ כְּבֵרֶת־אָרֶץ: ס	c

